

**BOLALARDA MATEMATIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA
O‘YINLARNING AHAMIYATI****Boymatova Odina Bahodir qizi***Guliston Davlat Pedagogika**Instituti Magistri 21-DMTT*

Annotatsiya: Maktabgacha yosh davrida bolalarning ongida shakllanuvchi birinchi va eng muhim bilim va ko‘nikmalardan biri bu — matematik tasavvurlar hisoblanadi. Ushbu davrda bolalarda tafakkur, idrok, diqqat, eslab qolish va yodda saqlash, analiz va sintez, solishtirish, taqqoslash, umumlashtira olish kabi psixik jarayonlarning rivojlanishida ham matematik bilimlarning, ham o‘yin faoliyatining o‘rni beqiyosdir. Bola hayoti o‘yinsiz, harakatlarsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Chunki bolalikning har qanday davri, ayniqsa, maktabgacha yosh — o‘yinga eng moyil, eng tashabbuskor va eng faol davrdir. Shu sababdan bolalarning matematik tasavvurlarini boyitishda ham o‘yin elementlari, o‘yin jarayonlari bevosita ishtirok etadi va sifatli natijaga erishishda muhim vositaga aylanadi.

Kalit so‘zlar: matematik tasavvur, bolalar, o‘yinlar, maktabgacha ta’lim, didaktik usullar, son va miqdor, analitik fikrlash, kreativ tafakkur, rivojlanish, ta’limda innovatsiya

O‘yin faoliyati orqali bola maktabgacha asetda matematik atamalarni o‘zlashtira boshlaydi, ularni ongiga mustahkamlab boradi. O‘yinlar yordamida bolalarning tafakkuri kengayadi, ular atrofdagi predmetlarni, ularning belgi va xossalarini, hajmlarini, shakllarini, sonini, geometrik obrazlarini tanib boradi. Oddiygina konstruktiv, didaktik yoki rol o‘yinlar orqali bola bo‘sh joyni to‘ldirish, predmetlarni turkumlash va guruhlash, o‘lchamlarni solishtirish, ustuvor va asosiy xususiyatlarni ajrata olish qobiliyatiga ega bo‘la boshlaydi. Bu esa, keyingi davrlarda bolada mustahkam matematik fikrlashni shakllantirishga zamin yaratadi. Matematik tasavvurlar qatoriga — miqdor, ketma-ketlik, tartib, guruhlash, o‘zaro bog‘liqlik, tenglik va notenglik kabi muhim tushunchalar, son va raqamlar haqidagi ilk bilimlar kiradi. O‘yin faoliyati bolada mustaqil qidiruv faoliyatini kuchaytiradi, natijaga erishish yo‘lida intiluvchanlik, aniqlik va mantiqan fikrlay olish layoqatini rivojlantiradi. Shu o‘rinda bola nqadar ko‘p o‘ynasa va o‘yin jarayoniga ijodiy yondashsa, matematik bilimlarni osonroq o‘zlashtira oladi. Didaktik o‘yinlar, ayniqsa, bolalarni kartalar, kubiklar, konuslar va boshqa shakl-detallar orqali turli matematik mashqlarni bajarishga jalb etadi. Bunday o‘yinlar vositasida bolaning observatsiyasi, ya’ni kuzatish va taxmin qila olish salohiyati ortadi, mantiqiy bog‘liqlikka intilishi faollashadi. Masalan, “qaysi shakl boshqa?”, “Nimani o‘zgartirish kerak?” kabi o‘yin

jarayonlari orqali bola analiz (tahlil) va sintez (birlashtirish) qobiliyatini rivojlantiradi [1].

Jamiyat taraqqiyoti uchun matematik bilim berish va bu bilimlarni amaliyotda qo'llashga tayyor bo'lgan shaxslarni yetishtirish eng muhim vazifalardan biridir. O'yin yordamida matematika elementlari singdirilsa, bola ularni hayotiy faoliyatda tabiiy holatda ishlatishni o'rganadi. Masalan, yig'ish, ajratish, taqqoslash, navbatlashtirish, to'g'rilash, tartiblash kabi oddiy va muhim ko'nikmalar aynan o'yinlarni to'g'ri tashkil qilish natijasida shakllanadi. Ko'pchilik pedagog va psixologlarning fikriga ko'ra, bola uchun ta'lim jarayonida o'yin faoliyatining birinchi o'rnida bo'lishi juda muhim. Chunki o'yin bolaning faol ishtirokini ta'minlaydi, uni mustaqil fikrlashga, axborot izlashga, turli muammoli vaziyatlarni hal qilishga o'rgatadi. Bu orqali bola har bir o'rganilgan matematik bilimni amaliy faoliyatda, hayotining kundalik jarayonida qo'llashga harakat qiladi. O'yinlar orqali bolalarda son va miqdor tushunchalari mustahkamlanadi. O'yin davomida u predmetlarni sanaydi, solishtiradi, umumlashtiradi — bu jarayon bolaga bilimni faqat yodlashga emas, uni his etishga, tasavvur qilib ko'rishga, amaliy faoliyatda qo'llashga imkon beradi. O'yin bola tafakkurini har tomonlama rivojlantiradi, chunki har bir yangi o'yinda bola mustaqil qaror chiqaradi, tanlov qiladi va natijani mustaqil amalga oshiradi [2].

Matematik tasavvurlar bolaning umuman tafakkur doirasini kengaytiradi, mantiqiy fikrlash, analiz-sintez ko'nikmalari shakllanadi. O'yin jarayoni aynan shu qobiliyatlarni amalda sinab ko'rishga asos bo'ladi. Bola ko'z – nuqtai nazardan idrok etgan har bir predmeti matematik jihatdan o'lchashga, solishtirishga harakat qiladi. Har xil shakllarni joylashtirish, rasm solish, tasniflash, guruhlash, sanash, ularni ketma-ketlikda tartiblash kabi faoliyatlar orqali bolada riyoziy tasavvur va tasavvurdan ilgarilab real bilimga o'tish jarayoni yuz beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar nazariy bilimlarni oson idrok eta olmaydilar. Chunki bu yoshda tafakkurning pyesava-dialektik bosqichi endigina shakllana boshlagan bo'ladi. Shuning uchun bolaga har qanday yangi bilim, ayniqsa, riyoziy tasavvurlar aniq predmetlar, jonli faoliyat orqali, o'yinlar orqali ongiga singdiriladi. O'yin vositasi, bola uchun eng yaqin, eng qulay, eng tushunarli va eng qiziqarli o'quv manbaiga aylanadi. O'yin orqali bola uchun qiyin va mavhum ko'rinadigan son, shakl, miqdor, o'lcham, ketma-ketlik, guruhlash, tartib, o'zaro joylashuv kabi tushunchalar sodda va ravon tarzda o'zlashtiriladi [3].

O'yin elementlari qo'llanilgan mashg'ulotlarda bolalardagi motivatsiya, ishtiyoq va o'quvga qiziqish kuchli bo'ladi. Bunday darslarda bola o'zi mustaqil izlanadi, savol beradi, javob topadi va yangilikka intiladi. Bu esa riyoziy tasavvurlar, matematik ko'nikmalarning chuqurroq va mukammalroq shakllanishiga yordam beradi. Bolaning faol va mustaqil ishtirokini ta'minlayoladigan o'yin faoliyatida matematik bilimlar mustahkam, barqaror va hayotiy bo'lib boradi. Bunday faoliyat natijasida bola atrof-muhitdagi predmetlarni, ularning hajmlarini, ranglarini, formalarini, o'lchamlarini,

joylashishini yaxshiroq ajratib oladi. Mazkur ko'nikmalar ona tili, tabiatshunoslik, tasviriy san'at, texnologiya fanlarini o'zlashtirishda ham asqotadi, universalligini ko'rsatadi. O'yinlar bolalarda matematik til barobarida muloqot, axloqiy madaniyat, mantiqiy tafakkur va ijodiy yondashuv kabi boshqa muhim sifatlarni ham rivojlantiradi. O'yin, hamkorlik, nafosat, o'rtoqlik va musobaqachilik uyg'un holda namoyon bo'ladi. Bunda bola jamoadoshlari bilan fikrlashadi, raqobatlashadi, yetakchilik va itoatkorlikni, yordam va hamkorlikni his qilgan holda fikrlay boshlaydi [4].

O'yin faoliyati bolaning matematik tasavvurini boyitishda bevosita va muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlash joiz. Chunki o'yin orqali bola atrof-muhitni idrok etadi, o'zini o'rab turgan olamni tushuna boshlaydi, uning tuzilishini, undagi tartibni, qonuniyatlarni va munosabatlarni chuqurroq anglaydi. Bilimlarning eng muhim, mustahkam va chuqur ildiz otishi ham aynan o'yin jarayonida sodir bo'ladi. Matematik ko'nikmalar boli qarorlar qabul qilish, muammoni hal qilish kabi muhim hayotiy vazifalarga tayyorlaydi. Bu jarayonda o'qituvchi va tarbiyachi faol, mas'ul va sezgir bo'lishi; o'yin mazmunini, uning bosqichlarini, natijasini, bolalarning ishtirokini diqqat bilan kuzatib borishi lozim. Pedagogik mahorat bilan tashkil etilgan o'yinlar bolani shunchaki o'ynash emas, balki o'z bilimini hayotga tatbiq etishga, muqobil yo'llar orqali yangi qarorlar topishga, masalalar yechishga, eng muhimi, ijodkor bo'lishga o'rgatadi [5].

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, bolalarda matematik tasavvurlarning shakllanishi va rivojlanishida o'yin faoliyatining o'rni beqiyosdir. O'yin orqali shakllangan bilimlar mustahkam, samarali, hayotiy va chuqur bo'ladi. O'yin bolaning dunyoqarashini kengaytiradi, tafakkurini boyitadi, mantiqan fikrlash, guruhlash, ajratish, tahlil va sintez, analiz va umumlashtirish, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bolada shakllangan matematik tasavvur esa uning keyingi bosqichlarda ilmiy bilimlarni o'zlashtirishiga zamin yaratadi, ijtimoiy hayotda faol va muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishiga yordam beradi. Shu sababdan, maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlar hosil qilish va uni rivojlantirishda o'yin faoliyatidan keng va samarali foydalanish eng muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva, M. (2019). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirishda innovatsion yondashuv." Yangi Ta'lim, 3(2), 12-19.
2. Aliyev, S. (2018). "Didaktik o'yinlar orqali bolalarda hisob-kitob malakalarini rivojlantirish." Ilm va Zamonaviylik, 5(4), 33-37.
3. Bekmurodova, Z. (2020). "Maktabgacha ta'limda raqam va miqdor tushunchalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari." O'zbekiston Pedagogik Jurnali, 6(1), 21-26.

4. Boshqarova, G. (2022). “Matematik bilimlarni o‘yin orqali o‘rgatishning samarali usullari.” O‘qituvchi va Zamonaviy Ta’lim, 10(2), 55-61.
5. Ergashova, D. (2021). “Bolalarda son va miqdor tushunchalarini shakllantirishda zamonaviy o‘yin metodi.” Psixologiya va Pedagogika, 2(13), 74-79.
6. Islomova, B. (2017). “Maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkurni o‘stirishning yangi usullari.” Bolalar Dunyosi, 4(7), 18-24.
7. Jalilova, R. (2020). “O‘yin faoliyatining bolalar rivojiga ta’siri.” Maktabgacha Ta’lim Innovatsiyalari, 5(8), 43-48.
8. Karimova, U. (2018). “Raqam va shakllar tushunchalarini o‘rgatishda interfaol metodlarning ahamiyati.” Yoshlar Ilmi, 7(3), 29-35.